

INHOUD

1	INLEIDING EN ACHTERGRONDEN	3
2	MEETINSTRUMENT	4
3	STEEKPROEF	5
4	RESPONS	7
5	EVALUATIE VAN DE GEKOZEN METHODE VAN STEEKPROEFTREKKEN	9
6	WEGING	12
7	OPMERKINGEN VAN DE ENQUÊTEURS EN ENQUÊTRICES	13
8	CONCLUSIES	18
9	LITERATUUR	20

BIJLAGEN

- A SCHRIFTELIJKE ENQUÊTE-INSTRUCTIE EN INTRODUCTIEBRIEF
- B VRAGENLIJST BEJAARDENOORD
- C VRAGENLIJST BEWONERS BEJAARDENOORDEN EN KAARTENBOEK

Rijswijk, oktober 1993
M. Konings-van der Snoek

Onderzoeksverantwoording

Aanvullend voorzieningen-
gebruik onderzoek 1991,
bewoners bejaardenoorden

1 INLEIDING EN ACHTERGRONDEN

Sinds 1979 wordt door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) eens in de vier jaar een landelijke enquête gehouden naar het gebruik van sociale en culturele voorzieningen onder personen en huishoudens in Nederland: het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO). Hierbij worden vrijwel uitsluitend zelfstandig wonenden benaderd. Dit geldt overigens voor veel grootschalig landelijke enquête-onderzoek, waaronder ook onderzoek dat door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) wordt uitgevoerd. Als men uitspraken over de totale bevolking wil presenteren, leidt de beperking tot zelfstandig wonende huishoudens niet tot een grote vertekening, maar als men geïnteresseerd is in categorieën ouderen is dat wel het geval. Van de bevolking ouder dan 80 jaar woont bijvoorbeeld nog slechts 70% van de bevolking zelfstandig (tabel 1). Op het werkprogramma van het SCP staan diverse projecten waarvoor gegevens over ouderen nodig zijn. Dit geldt in de eerste plaats voor de rapportage ouderen, maar ook voor onderzoek naar informele hulp, de rapportage gehandicapten en gedeelten uit het Sociaal en Cultureel Rapport. Daarom heeft het SCP besloten om in 1991 parallel aan het AVO een apart aangepast onderzoek te houden onder de bewoners van bejaardenoorden. Het onderzoek is deels gefinancierd door het ministerie van WVC, Directoraat-Generaal Welzijn. Het onderzoek is uitgevoerd door NSS/Marktonderzoek BV.

Vanwege onderzoekstechnische problemen zijn bewoners van verpleeghuizen niet in dit onderzoek betrokken. Bewoners van bejaardenoorden zijn voor een groot gedeelte zelf te interviewen. Bij een onderzoek onder verpleeghuisbewoners zijn dikwijls slechts via verzorgers of familie gegevens verkrijgbaar: dit vereist een geheel andere opzet.

De te verwachten respons kon afgeleid worden uit het onderzoek demonstratieprojecten ouderenzorg in het kader van het substitutiebeleid van het Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen (ITS). In dit onderzoek werden onder andere 340 bewoners van bejaardenoorden en verpleeghuizen benaderd, met een respons van 80%. Hiervan is iets meer dan de helft gerealiseerd door middel van een interview met de bewoner zelf en ruim een kwart door middel van een vragenlijst over deze persoon, ingevuld door een naaste verzorger.

Tabel 1. Ouderen in Nederland naar al of niet-zelfstandig wonen per leeftijdsklasse (1991)

	zelfstandig (%)	in bejaardenoord (%)	overig intra- muraal (%)	totaal (absoluut)
60 tot 64 jaar	99	0	1	678.000
65 tot 69 jaar	99	0	1	625.000
70 tot 79 jaar	95	3	2	872.000
80 tot 89 jaar	74	20	7	385.000
90 jaar en ouder	40	46	14	53.000

Bron: Bevolking in Nederland per 1-1-1991(CBS)
Statistiek Bejaardenoorden 1990 per 31-12-1990(CBS)
Jaarverslag CAK-AWBZ per 30-9-1991

Resultaten van dit onderzoek staan in het Sociaal en Cultureel Rapport 1992 en in de Rapportage Ouderen. De officiële naam is Aanvullend Voorzieningengebruikonderzoek 1991, Bewoners Bejaardenoorden, afgekort tot AVO-BB'91. Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij Marjanne Konings en Jan Spit. Het onderzoeksbestand is medio 1993 aan het CBS ter beschikking gesteld (Studiedienst van de hoofdafdeling Sociaal-Culturele Statistiek en Voorburg). Het CBS is, evenals voor het reguliere AVO, bereid de landelijke informatievoorziening op zich te nemen. Ten behoeve van verder wetenschappelijk onderzoek zal dit bestand medio 1994 beschikbaar komen via het Steinmetzarchief te Amsterdam.

2 MEETINSTRUMENT

Het doel van het onderzoek is inzicht te verkrijgen in het gebruik van maatschappelijke en culturele voorzieningen door bewoners van bejaardenoorden. Zelfstandig wonende ouderen zijn over dezelfde voorzieningen ondervraagd in het reguliere AVO onder zelfstandig wonenden. Met nadruk zij gesteld dat het hier een onderzoek onder personen (de bewoners van bejaardenoorden) en niet een onderzoek onder instellingen (bejaardenoorden) betreft. Om het gebruik van voorzieningen in verder te kunnen analyseren is ook gevraagd naar allerlei kenmerken van bewoners van bejaardenoorden zoals leeftijd, huishoudensvorm, inkomen en opleiding. Bovendien worden er veel vragen gesteld over de hulp die de bewoners van bejaardenoorden krijgen van het bejaardenoord of van anderen, zoals de partner of anderen binnen of buiten het tehuis. In Schema 1 wordt een overzicht gegeven van de onderwerpen uit de vragenlijst. Over de samenstelling van de vragenlijst is uitgebreid gesproken met medewerkers van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Het was niet zinvol om alle onderwerpen uit het reguliere AVO ook aan bewoners van bejaardenoorden voor te leggen (kinderopvang). Wel is gevraagd naar deelname aan een aantal vrijetijdsactiviteiten waarvan altijd werd verwacht dat de deelname onder deze groep zeer laag zou zijn. In het onderzoek is van de gelegenheid gebruik gemaakt om na te gaan of deze veronderstelling op waarheid berustte (zie ook hoofdstuk 8). De ruimte die vrijkwam omdat er een groot aantal vragen afviel, is gebruikt door een aantal vragen over te nemen uit eerder door het CBS verricht onderzoek onder ouderen: het Leefsituatieonderzoek 55+ uit 1982. In dit onderzoek werden ook bewoners van bejaardenoorden ondervraagd.

Het AVO onder zelfstandig wonenden, het reguliere AVO, is een combinatie van mondelinge en schriftelijke ondervraging. Aan één persoon in het huishouden (het hoofd of diens partner) wordt door een enquêteur of een enquêtrice mondeling een vragenlijst afgenomen. Vervolgens wordt voor of door ieder persoon van 6 jaar en ouder schriftelijk een vragenlijst ingevuld.¹ Het streven was het onderzoek onder bewoners van bejaardenoorden zoveel mogelijk identiek aan het reguliere AVO uit te voeren. Het is echter wel aangepast aan geringere validiteit van deze bevolkingsgroep. Zo is het schriftelijk deel opgenomen in de mondelinge enquête. Dit is gebeurd omdat het invullen van schriftelijke lijsten bij deze doelgroep op te veel problemen stuit.

¹ Zie hiervoor de onderzoeksverantwoording AVO'91, die door het SCP is uitgebracht.

Schema 1. Onderwerpen in de vragenlijst AVO-BB'91

Rubriek	Vraagnummers
Huishoudsamenstelling	1-8,17,18
Huishoudelijke verzorging door het tehuis	9-16
Gebruik culturele voorzieningen	19-21,31-37,47-62
Hulpbehoefte	22-24,27-29
Ontvangen hulp	25,26,30
Sport en recreatie	38-46
Maatschappelijke dienstverlening	63
Mediagebruik	64-71
Hulp geven	72,73
Sociale contacten	74-81
Gebruik medicijnen en medische voorzieningen	82-98
Gezondheid	99-102
Ziektekostenverzekering	103-106
Opleiding, uitgeoefend beroep	107-111
Inkomen	116-129
Kerkelijke gezindte, lid verenigingen	112-115

De bewoners van bejaardenoorden zijn in het algemeen hoogbejaard en kunnen bijvoorbeeld moeilijk kleine letters lezen. De noodzaak tot het opsplitsen van de vragenlijst in een mondeling en schriftelijk deel is hier ook minder aanwezig. Er wordt immers naar minder voorzieningen gevraagd en de huishoudens zijn kleiner. Ongeveer 90% woont alleen en de rest met zijn tweeën. Verder zijn de kaarten die de enquêteurs en enquêtrices bij hun werk tonen in een extra groot lettertype afgedrukt. Per abuis is overigens een formulier dat men zelf in moest vullen in een standaardlettertype afgedrukt. Dit leidde tot problemen.

3 STEEKPROEF

De te onderzoeken groep bestaat uit bewoners van bejaardenoorden, waarbij de belangstelling niet uitgaat naar de oorden zelf, doch uitsluitend naar de bewoners, en dan nog slechts naar de bewoners van appartementen in de bejaardenoorden. De verzorgden op verpleegafdelingen of de personen die alleen nog maar op afdelingen voor groepsverzorging verblijven, zijn bij voorbaat buiten de doelgroep gelaten, uit dezelfde overwegingen als bewoners van verpleeghuizen. Ook de zelfstandig wonenden in de aanleunwoningen die eventueel aan het bejaardenoord verbonden zijn, worden hier niet onderzocht. Deze behoren tot de doelgroep van het reguliere AVO. Ten slotte is van te voren besloten bewoners van kloosterbejaardenoorden niet te onderzoeken. Belangrijke achtergrondkenmerken van deze categorie als beroepsverleden, inkomen of opleiding kunnen erg afwijken of hebben een andere betekenis.

Van de geschetste onderzoekspopulatie is geen lijst met namen en adressen beschikbaar. Wel zijn er lijsten van bejaardenoorden in Nederland, waarin ook de capaciteit (in bedden) staat vermeld (zie de literatuurlijst). Deze omstandigheid was de reden dat met een zogenaamde clustersteekproef is gewerkt, waarbij de steekproef via clusters (in dit geval de bejaardenoorden) getrokken wordt. Een clustersteekproef heeft hier een aantrekkelijke kant, die te maken heeft met het verkrijgen van toegang tot bejaardenoorden. Een bewoner van een bejaardenoord heeft eigenlijk geen eigen adres, geen eigen voordeur, geen eigen voordeurbel. Er is een centrale toegang, een portier of toegangsbalie. Het is daarom belangrijk dat eerst contact wordt gelegd

met de leiding van een bejaardenoord om zodoende toegang te krijgen tot de bewoners.

De optimale clustergrootte valt moeilijk vooraf vast te stellen. Bij een gegeven steekproefomvang geeft een kleinere clustergrootte preciezere resultaten dan een grote clustergrootte. Een enkelvoudige aselecte steekproef van 600 bewoners van bejaardenoorden leidt bijvoorbeeld tot een kleinere variantie in populatieschatters dan een clustersteekproef van 20 bejaardenoorden waar telkens 30 bewoners worden getrokken. Maar bij afweging van de kosten tegen de precisie kan de laatste opzet toch superieur zijn. Een inzicht in de kosten is wel vooraf te krijgen, een inzicht in het verlies aan precisie slechts achteraf en dan nog per variabele verschillend. Na overleg met een medewerker van de hoofdafdeling Statistische Methoden van het CBS is gekozen voor 100 bejaardenoorden waar steeds zes bewoners of bewonersechtparen worden geënquêteerd.²

De bejaardenoorden worden getrokken met een kans evenredig aan de grootte, waarmee de steekproef zelfwegend wordt voor de bewoners. Het trekkingsschema staat uitgewerkt in schema 2.

Schema 2. Trekkingsschema bejaardenoorden

De methode om dit uit te voeren kan als volgt worden beschreven:

Uit het "Adresboek Bejaarden-, Rust- en Verpleeghuizen in Nederland" is een lijst samengesteld van 1404 bejaardenoorden die **geen** kloosterbejaardenoorden zijn, met van ieder bejaardenoord de capaciteit in aantal bedden erbij. Dit geeft de mogelijkheid om hieruit bejaardenoorden te trekken met een kans evenredig aan de capaciteit, waarbij de capaciteit een benadering is voor het aantal verzorgde huishoudens.

Gezocht wordt een steekproef van 600 alleenstaanden en echtparen in bejaardenoorden. Per 31-12-1990 wonen er 110.000 alleenstaanden en 10.000 echtparen in bejaardenoorden (CBS, statistiek bejaardenoorden 1990). Hoewel niet al deze huishoudens tot de doelgroep behoren, is de steekproeffractie van de gezochte steekproef ongeveer $600/120.000 = 5,0$ promille, oftewel 1 op de 200.

Besloten is om de 600 huishoudens te benaderen via 100 oorden en daarbinnen steeds 6 huishoudens.

Geen bejaardenoord is zo groot dat het daarmee self-selective wordt (de omvang van het bejaardenoord moet hiervoor groter zijn dan $6 * 200 = 1.200$ appartementen).

Bepaal het totaal aantal bedden in de 1404 bejaardenoorden (T). Trek een startgetal s tussen 1 en T/100. Uit de gecumuleerde lijst met aantallen bedden worden nu de bejaardenoorden getrokken die behoren bij $s + i * T/100$ bedden, voor $i = 0, 1, \dots, 99$.

Het eerste contact met een bejaardenoord wordt gelegd via een aankondigingsbrief aan de directie. Hierbij is een brief van de directeur van het SCP ingesloten. De enquêteurs en enquêtrices maken vervolgens een afspraak met de directies van de bejaardenoorden. Met hen vullen ze een eerste vragenlijst over het oord in en maken ze afspraken over de met de bewoners te voeren gesprekken. Er is voor gekozen om de afspraken met de bewoners bij

² Het CBS heeft ervaring met clustersteekproeven. Bij onderzoek naar schoolprestaties van leerlingen telt een onderzoek in één hele klas van ongeveer 30 leerlingen voor ongeveer 3 onafhankelijke waarnemingen. Een studie op materiaal van de Volkstelling 1971 laat zien dat clustering per adres t.o.v. een individuele trekking tot 4 keer zo ineffectief is voor de (per adres zeer homogene) variabele godsdienst=Rooms Katholiek.

voorkeur via het hoofd van de verzorging te maken. Hiermee kan dan meteen ingespeeld worden op de dagindeling in het betreffende oord. Deze wordt grotendeels bepaald door activiteiten op vaste tijden als maaltijden, koffie, thee en eventueel andere vaste activiteiten.

Na het stellen van enige algemene vragen over het bejaardenoord zelf is de eerste opdracht voor de enquêteurs en enquêtrices het trekken van een steekproef uit het bewonersbestand.³ Uit de gevraagde lijst worden vervolgens 15 bewoners getrokken met een stapgrootte gelijk aan de lengte van de lijst gedeeld door 15 (afgerond). Van deze bewoners en, indien aanwezig van de partner, wordt de leeftijd en het geslacht genoteerd. Sommige bejaardenoorden beoordeelden dit echter als een inbreuk op de privacy en wilden de leeftijden niet geven.

De kans dat bewoners niet in staat zijn aan een interview mee te werken is relatief groot. Daarom wordt deze lijst met de getrokken bewoners eerst doorgenomen met de directie of de verzorging, waarbij bewoners die naar hun oordeel niet in staat zijn tot een gesprek uitgesloten worden. Waar mogelijk wordt zo'n persoon via de partner geënquêteerd. De overblijvende personen worden vervolgens om en om benaderd tot zes gesprekken gerealiseerd zijn. Dit wil zeggen dat begonnen wordt bij de eerste, vervolgens de derde wordt benaderd, vervolgens de vijfde, etc. Zonodig wordt de tweede, vierde, zesde, etc. geïnterviewd.

Het resultaat van de procedure is dat een relatief gezond en valide deel van de bejaardenoordpopulatie ondervraagd is.

4 RESPONS

In 105 van de 130 (81%) van de bejaardenoorden zijn gesprekken met bewoners gevoerd. De respons is relatief laag in het westen van het land (tabel 2).

In vijf bejaardenoorden is nog wel een lijst met enkele algemene vragen over het bejaardenoord ingevuld, maar zijn geen gesprekken gerealiseerd. In hoofdstuk 7 worden daar enkele redenen voor gegeven.

Aan 14 van de 105 bejaardenoorden is een erkend verpleeghuis verbonden, één beschikt er over een dependance van een verpleeghuis en 10 hebben een AWBZ-gefinancierde niet-erkende verpleegafdeling. De dependance van het verpleeghuis is 12 bedden groot en de niet-erkende verpleegafdelingen hebben een gemiddelde omvang van 11 bedden. Ouderen die op dit soort afdelingen verblijven, behoren formeel tot de bewoners van verpleeghuizen.

³ De introductie voor het trekken van de steekproef luidde:

Dan zou ik nu graag een steekproef willen trekken uit het bewonersbestand van dit bejaardenoord, waarbij de bewoners van eventuele aanleun- en inleunwoningen, verpleegafdelingen en afdelingen voor groepsverzorging buiten beschouwing moeten blijven. Het is de bedoeling dat ik straks gesprekken voer met huishoudens, dus wanneer beide partners in dit bejaardenoord wonen wil ik ze samen ondervragen. Wanneer u een lijst met de bewoners per kamer heeft, dan zou ik graag daaruit een steekproef willen trekken.

Tabel 2. Respons van bejaardenoorden

		getrokken	respons	respons (%)
regio	noord	16	16	100
	oost	28	24	86
	west	58	43	74
	zuid	28	22	79
aantal bedden	75 en minder	34	25	74
	76-100	28	27	96
	101-150	35	24	69
	151 en meer	33	29	87
totaal		130	105	81

Bron: AVO'91, onderzoek bewoners bejaardenoorden

Zesenzestig van de 105 bejaardenoorden hebben één of meer afdelingen voor groepsverzorging met een gemiddelde capaciteit van 14 plaatsen.⁴ Naar schatting wordt bij voorbaat 0 tot 8% van de bewoners van bejaardenoorden bij het steekproeftrekken apart gelegd omdat ze niet tot de doelgroep van het onderzoek behoorden. Niet zeker is dat al deze bewoners uitgesloten konden worden uit de lijst met de te trekken namen. Ze zullen dan door de directie of de verzorging aangewezen worden als 'niet in staat tot een interview'. Daarom wordt de uitval die door de directie of verzorging is aangewezen misschien wat overschat.

Tabel 3. Getrokken bewoners en beoordeling deelname gesprek naar een- en tweepersoonshuishoudens

	eenpersoonshuishoudens		tweepersoonshuishoudens		totaal	
	absoluut	percentage	absoluut	percentage	absoluut	percentage
aantal beoordeeld	1.366	100	93	100	1.459	100
te ziek om mee te doen/ verblijft in ziekenboeg	51	4	1	1	52	4
doof/kan moeilijk spreken	45	3	1	1	46	3
geestelijk niet in staat/verblijft op afdeling groepsverzorging	174	13	3	3	177	12
afwezig, wegens ziekenhuis/verpleeghuis	19	1	0	0	19	1
afwezig, wegens vakantie/familiebezoek etc.	18	1	0	0	18	1
spreekt geen/slecht Nederlands	0	0	0	0	0	0
anders	28	2	2	2	30	2
te benaderen	1.031	75	86	92	1.117	77

Bron: AVO'91, onderzoek bewoners bejaardenoorden

Indien bewoners door de directie of de verzorging niet in staat tot een interview worden geacht,

⁴ Ongewogen cijfers, d.w.z. niet van toepassing op het totale bestand aan bejaardenoorden in Nederland.

dan is daarvan een reden bekend (zie tabel 3). Slechts 77% van de getrokken bewoners werd tot een gesprek in staat geacht, 75% van de eenpersoonshuishoudens en 92% van de tweepersoonshuishoudens (tabel 3). Voor de laatste groep betekent dit minstens één van de twee.

Het aantal van 15 getrokken namen per oord bleek voldoende om in 101 van de 105 bejaardenoorden zes gesprekken te realiseren. Van de benaderbare personen is tweederde ook werkelijk benaderd. De responsverantwoording van deze benaderingen staat in tabel 4. Vergeleken met landelijk surveyonderzoek is het aantal weigeringen opvallend laag.

Tabel 4. Benaderde bewoners en deelname gesprek naar een- en tweepersoonshuishoudens

	eenpersoonshuishoudens		tweepersoonshuishoudens		totaal	
	absoluut	percentage	absoluut	percentage	absoluut	percentage
benaderd (totaal)	667	100	74	100	741	100
3 * niet thuis	13	2	0	0	13	2
ziek	9	1	0	0	9	1
weigert/geen zin	68	10	2	3	70	9
andere reden	3	0	0	0	3	0
onbekend	22	3	1	1	23	3
meegedaan	552	83	71	96	623	84

Bron: AVO'91, onderzoek bewoners bejaardenoorden

5 EVALUATIE VAN DE GEKOZEN METHODE VAN STEEKPROEFTREKKEN

In het in hoofdstuk 3 geschetste steekproefontwerp is sprake van een clustereffect binnen bejaardenoorden en binnen huishoudens. Het effect van de clustering binnen bejaardenoorden hangt af van de homogeniteit van de bejaardenoorden met betrekking tot onderzoeksvariabelen. Vooraf was hier weinig over te zeggen, maar achteraf zijn er wel schattingen van te maken. Dat is nuttig voor het bepalen van de nauwkeurigheid van populatieschattingen in dit onderzoek en voor het bepalen van een optimaal steekproefontwerp in een volgend onderzoek. Het gaat er dan met name om hoeveel bejaarden er binnen één oord ondervraagd kunnen worden zonder veel precisie te verliezen. De clustering binnen huishoudens is niet apart geanalyseerd, er zijn immers maar weinig tweepersoonshuishoudens. Binnen ieder oord worden alle ondervraagde personen daarom als onafhankelijk getrokken personen beschouwd.

Drie aan elkaar gerelateerde maten van clustering kunnen beschouwd worden:

- de effectieve steekproefomvang. Dit is de steekproefomvang van een enkelvoudige aselechte steekproef die even goed is als dit ontwerp. In een extreem geval, waarbij de heterogeniteit in de oorden maximaal is kan de effectieve steekproefomvang groter zijn dan de getrokken steekproef. In het algemeen echter treedt door clustering van onderzoekselementen a.h.w. een reductie in steekproefomvang op.
- de intraclusterrelatiecoëfficiënt. Deze meet de interne homogeniteit van de oorden. In een

extreem geval kan deze klein negatief worden.⁵ Meestal is deze correlatiecoëfficiënt klein positief.

- het steekproefeffect. Dit is de relatieve precisie van dit steekproefontwerp t.o.v. een even grote enkelvoudige aselecte steekproef.

Het verband tussen deze drie maten blijkt uit de volgende formules:

Waarbij N_{eff} = effectieve steekproefomvang

$$N_{\text{eff}} = \frac{N}{1 + (n-1)r}$$

N = steekproefomvang
 n = clusteromvang
 r = intracusterrelatiecoëfficiënt

De onderzoeksvariabelen kunnen op grond van de resultaten in drie categorieën verdeeld worden:

- variabelen met een zeer gering effect op de effectieve steekproefomvang. Het steekproefeffect is groter dan 90% en de homogeniteit per oord is klein. De intracusterrelatiecoëfficiënt is kleiner dan .05.
- variabelen met een klein effect op de effectieve steekproefomvang en een kleine intracusterrelatiecoëfficiënt tussen .05 en .15.
- variabelen met een steekproefeffect kleiner dan .75. De oorden zijn relatief homogeen in deze variabelen.

In schema 3 wordt een overzicht gegeven van de variabelen per categorie.

⁵ Een door het CBS uitgevoerde studie op materiaal van de Volkstelling 1971 vindt voor de variabele persoon = hoofd huishouden een negatieve intracusterrelatiecoëfficiënt binnen adressen.

Schema 3. Clustereffecten

Steekproefeffect >.90, intracorrelatie <.05

- geslacht
- doet aan beeldhouwen dansen toneel
fotografie tekenen muziekinstrument bespelen
- doet aan een sportieve activiteit voor plezier of gezondheid (niet fietsen, wandelen, zwemmen, gymnastiek of wandelen)
- heeft afgelopen jaar gelegen in ziekenhuis verpleeghuis
heeft van het RIAGG gebruik gemaakt
heeft alternatieve genezer geraadpleegd
- gebruikt medicijnen kalmerende medicijnen
- kan wel of niet goed horen in de verte zien
- kan wel of niet de letters van de krant lezen
- heeft de 65+ kaart gebruikt

Steekproefeffect >.75 en <.90, intracorrelatie >.05 en <.15

- leeftijd
- verblijfsduur
- heeft telefoon
- heeft een pensioen
- kinderen springen financieel bij
- doet aan textiele werkvormen zingen fietsen
zwemmen gymnastiek wandelen
- is lid van een zangvereniging
- heeft gebruik gemaakt van fysiotherapie specialist huisarts
vindt zichzelf gezond
- heeft één of meer langdurige aandoeningen
- heeft één of meer adl-beperkingen
- heeft depressieve gevoelens
- geeft hulp aan anderen
- gaat naar de kinderen op bezoek
- bezit museumjaarkaart
- is lid van een politieke partij bibliotheek
- krijgt warme avondmaaltijd
- doet iemand van het tehuis het zwaardere huishoudelijke werk

Steekproefeffect <.75, intracorrelatie >.15

- opleidingsniveau
 - komt uit met het zakgeld
 - betaalt de verzorgingsprijs zelf
 - eenzaamheid
 - beoefent geen enkele sportieve activiteit
 - is lid van een ouderenbond
 - bezit 65+kaart
 - kinderen komen op bezoek
 - rekent zich tot een kerkgenootschap
 - heeft contact met de kerk
 - contact gehad met de sociale dienst
 - aantal keren per week zwaar huishoudelijk werk door het tehuis verricht
tijd hieraan besteed per keer
 - aantal keren per week licht huishoudelijk werk door het tehuis verricht
tijd hieraan besteed per keer
 - bezit alarmsysteem keuken kookplaatje
 - krijgt van het tehuis ontbijt warm middageten
brood 's middags brood 's avonds
-

Bron: AVO'91, onderzoek bewoners bejaardenoorden

De bejaardenoorden zijn in de belangrijkste onderzoeksvariabelen zo heterogeen dat de clustering geen noemenswaardig effect op de precisie heeft. Dit geldt voor de onderzoeksvariabelen uit de eerste categorie. In de tweede categorie staan variabelen waar de instellingen misschien wel verschillen in het aanbod van voorzieningen maar waar het gebruik van deze voorzieningen toch in hoofdzaak individueel is. In de derde groep staan variabelen die duidelijk instellingsgebonden zijn. Maaltijden, alarmsysteem maar ook het huishoudelijk werk in de appartementen van de bewoners worden duidelijk centraal per oord geregeld. De kerkelijke gebondenheid van de bewoners is ook relatief homogeen binnen één oord.

Was het nu achteraf mogelijk geweest om meer bejaarden per oord te ondervragen? Dit kan alleen afgewogen worden tegen een besparing in kosten in het veldwerk. Precieze cijfers hierover ontbreken, maar de indruk bestaat dat het niet veel goedkoper zou zijn om bijvoorbeeld twaalf bejaarden in één oord te ondervragen dan zes ieder in twee oorden. Door de lange interviewduur is weinig besparing op reiskosten mogelijk. Het lijkt daarom niet aan te raden om een steekproefontwerp te kiezen met meer interviews per oord.

6 WEGING

Uit dit onderzoek zijn twee bestanden samengesteld, één met de bejaardenoorden en één met de bewoners. Voor het bestand met bejaardenoorden zijn geen specifieke weegfactoren samengesteld. Het onderzoek is zoals eerder gezegd ook niet opgezet als een onderzoek onder bejaardenoorden. Er zijn slechts enkele algemene vragen over het oord gesteld. Omdat de oorden getrokken zijn met een kans evenredig met de omvang is het noodzakelijk, wil een representatief beeld van de oorden ontstaan, deze kansen terug te wegen met een factor evenredig aan de inverse van de omvang.

Voor het bestand met bewoners van bejaardenoorden is wel een weeg- en ophoogfactor geconstrueerd. Op grond van de CBS-statistiek bejaardenoorden 1990 (CBS, 1992) is een landelijke verdeling te maken van bewoners naar leeftijdsklasse, geslacht en al of niet alleen wonen, eventueel aangevuld met een onderscheid naar regio of grootteklasse van het oord. Om tot overeenstemming te komen met de hier gekozen onderzoekspopulatie zijn hier twee correcties op uitgevoerd. In de eerste plaats zijn 95% van de bedden in kloosterbejaardenoorden afgetrokken (een bezettingspercentage van 95% is verondersteld). De verdeling van deze bedden naar regio en grootteklasse van het oord is samengesteld uit de Adresgids ouderenzorg 1992. De verzorgden zijn allen alleenstaand en de leeftijdsverdeling is overgenomen uit de leeftijdsverdeling van religieuzen (KASKI). In de tweede plaats zijn verzorgden die verblijven in een ziekenboeg of een afdeling voor groepsverzorging uitgesloten.

Vergelijking van de randtotalen liet een ondervertegenwoordiging zien in de grote steden en bij de alleroudsten en een oververtegenwoordiging van echtparen en mannen. De geconstrueerde weegfactor is daarom gebaseerd op de meerdimensionale verdeling van leeftijd (in drie leeftijdsklassen: <75, 75-85 jaar en >85 jaar), al of niet alleen wonen, geslacht, regio (noord/oost, west/zuid, grote stad). De aantallen respondenten voor en na weging staan in tabel 5.

Tabel 5. Respondenten naar leeftijd, geslacht, al of niet alleen wonen, regio, grootte van het oord; gewogen en ongewogen

		ongewogen	ongewogen (%)	gewogen (%)
leeftijd	jonger dan 75	55	8	5
	75-79	113	16	13
	80-84	201	29	25
	85-89	202	29	34
	90 en ouder	113	16	22
	onbekend	12	2	1
geslacht	man	217	31	23
	vrouw	479	69	77
huishoudensvorm	alleenwonend	550	79	84
	samenwonend	146	21	16
regio	noord	116	17	12
	oost	208	30	26
	west	225	32	37
	zuid	147	21	24
urbanisatiegraad	grote stad	77	11	16
	rest van Nederland	619	89	84
omvang oord	minder dan 50 bedden	34	5	4
	50-99	268	39	36
	100-149	199	29	30
	150-199	97	14	14
	200 bedden en meer	98	14	15
	totaal	696	100	100

Bron: AVO'91, onderzoek bewoners bejaardenoorden

7 OPMERKINGEN VAN DE ENQUÊTEURS EN ENQUÊTRICES

Aan de enquêteurs en enquêtrices die in de bejaardenoorden moesten enquêteren is gevraagd om hun bevindingen op te schrijven. In de schriftelijke instructie voor dit onderzoek stond dit zo toegelicht: *Omdat het ondervragen van bejaarden in bejaardenoorden een vrij zeldzame zaak is, zijn wij erg benieuwd naar uw ervaringen en bevindingen.* Ook in de mondelinge instructie werd dit naar voren gebracht.

De meeste enquêteurs en enquêtrices hebben aan dit verzoek gehoor gegeven, ook als uiteindelijk in het bezochte bejaardenoord geen gesprekken gerealiseerd konden worden. Over een aantal belangrijke aspecten van het onderzoek zijn de gemaakte opmerkingen bij elkaar gezet en samengevat. Opvallende citaten zijn cursief tussengevoegd.

Respons en non-respons

Er zijn verspreid over het hele land 130 bejaardenoorden benaderd. In 20 hiervan bleek het niet mogelijk de medewerking van de directeur te krijgen en werd zelfs de vragenlijst over het bejaardenoord niet ingevuld. In 5 oorden werden wel vragen over het tehuis beantwoord maar zijn uiteindelijk geen gesprekken gerealiseerd.

Door 13 enquêteurs en enquêtrices zijn opmerkingen gemaakt over de redenen van non-

respons. Genoemd worden:

- de enquêtedruk (*directeur weigert medewerking aan dit onderzoek omdat hij besloten heeft af te willen zijn van al die onderzoeken die volgens hem altijd bij dezelfde instellingen gepleegd worden...het enige wat ik voor hem kon doen was hem uit de hoek te halen van de steekproef waar hij altijd inviel*);
- ziet er het nut niet van in/ heeft geen belangstelling;
- alle bewoners zijn niet in staat mee te doen (*dit is puur een verpleegtehuis*) (*alle bewoners zitten in groepsverzorging*).⁶
- de situatie in het tehuis is nu erg onrustig door een verbouwing, een interne verhuizing of het tehuis wordt zelfs met opheffing bedreigd (*het bejaardentehuis wordt met sluiting bedreigd. Veel negatieve verhalen in de plaatselijke krant. Grote onrust derhalve bij de bewoners*);
- directeuren wilden toestemming van de bewonerscommissie die niet binnen de gestelde termijn vergaderde.

Het grote aantal bejaardenoorden dat wel volledig meewerkte (ruim 80 %) is ook te danken aan de grote vasthoudendheid van de enquêteur of enquêtrice. Eén enquêteur of enquêtrice die slechts één gesprek kon realiseren schreef hoeveel tijd en moeite daar in ging zitten: *Na afspraak met mevrouw G. en daarna nog 9 telefoontjes gaat het feest niet door! Dit is heel erg; géén van de bewoners wil meedoen....Telefoontje van mevrouw G.; er was toch nog een liefhebber. Lijst weer opgehaald en gauw er heen.*

Afspraak en medewerking directeur

In de bejaardentehuizen waar gesprekken gerealiseerd zijn, was de medewerking van de directie goed. Twee op de drie enquêteurs en enquêtrices roemen deze dan ook (*vriendelijk*)(*tot hulp bereid*)(*prettig*)(*positief*)(*ontvangen met soep*), soms na wat overredingskracht van de enquêteurs en enquêtrices (*...,na gedegen uitleg,...*)(*...ik houd niet van enquêtes, maar mijn toestemming krijgt u.*)

De directie gaf vaak zeer veel hulp: ze introduceerden de enquêteurs en enquêtrices bij anderen in het tehuis (hoofd verzorging, secretaresse, hoofd verpleging) en ook bij de bewoners die geselecteerd waren voor ondervraging. Eén enquêtrice vertelt dat er een bord in de hal geplaatst werd met de mededeling dat er een enquêtrice van de NSS rondliep. In een ander tehuis werd een dergelijke boodschap op het interne informatiekanaal van de televisie gezet. Als dank voor de hulp boden enkele enquêteurs en enquêtrices dan ook spontaan een bos bloemen of een pennenset aan. (*Ik heb haar een mooie bos bloemen gegeven voor de fijne medewerking*)(*Heb voor mevrouw D. een pennenset achtergelaten. Indien dit niet juist is, zal ik die wel betalen, want ik vond dat niet alleen de bewoners maar ook deze mevrouw daar wel een beetje recht op had.*)

Soms duurde het wat lang voordat de enquêteurs en enquêtrices een afspraak kon maken met de directeur of directrice; hun agenda is nogal vol of ze waren net die week op cursus. Een aantal directies beschermden de privacy van hun bewoners doordat ze niet de namen wilden geven (in ieder geval niet van de mensen die niet geënquêteerd zouden worden) en zeker niet de leeftijden of geboortejaren. (*De directrice van dit huis reageerde nogal terughoudend. Wilde niet de namen van de bejaarden doorgeven. Dreigde dat ze nooit meer mee zou doen als ik*

⁶ Het was niet de bedoeling om bewoners op verpleegafdelingen of afdelingen voor groepsverzorging te interviewen; ze behoorden bij de steekproeftrekking in het tehuis uitgesloten te worden of achteraf terzijde gelegd te worden.

namen op schreef.)(De heer P. wilde liever niet de geboortejaren van de bewoners vrijgeven.)

De steekproeftrekking door de enquêteurs en enquêtrices

In dit onderzoek moeten de enquêteurs en enquêtrices zelf een steekproef trekken uit het bewonersbestand of de kamers van hun bejaardentehuis. En daarna volgens een voorgeschreven volgorde deze steekproef afwerken. Opvallend is dat hier eigenlijk geen moeilijkheden over gemeld werden. Enquêteurs en enquêtrices vinden zelf oplossingen voor bejaardentehuizen waar verbouwd wordt, zodat de lijsten met kamernummers aangepast moesten worden. *(Kamers in gebruik 130. In werkelijkheid zijn er veel meer kamers, maar die staan leeg...ontbrekende kamers zijn dus niet meegeteld....) (...veel interne verhuizingen, waardoor de huisnummers en de brievenbusnummers nog verschillen).* Verpleegafdelingen en afdelingen voor groepsverzorging hoorden niet in de steekproef betrokken te worden. Eén enquêteur of enquêtrices schreef hoe dat prima lukte. *(Mevrouw D., hoofd civiele dienst, heeft mij alle kamernummers gegeven en wij haalden daar de veertig nummers uit van de bewoners die aan die bijzondere regeling van verpleeghuis voldeden en dus niet voor ondervraging in aanmerking kwamen.)*

Verloop van de gesprekken

De gesprekken zijn volgens de enquêteurs en enquêtrices goed en zelfs gezellig verlopen. Bijzonderheden zijn vaak niet erg verrassend. *(De vraaggesprekken verliepen goed, je moest de vragen wel luid stellen, daar de meeste mensen enigszins doof waren...)(...verloopt het net zoals normaal. Ze vertellen misschien wat meer er omheen.)(In enkele gevallen kostte het moeite de respondenten "bij de les" te houden, omdat ze wilden vertellen van vroeger, kinderen, enz. Ik heb heel wat foto's bekeken!)* Eén enquêtrice wijst erop dat haar mensen de afspraken vergeten waren; ze heeft toen maar een briefje op de tafel gelegd.

Bereidheid om mee te doen

De bewoners willen vaak graag meewerken. Ze ervaren de komst van de enquêteurs en enquêtrices als bezoek *(waar ze niet veel van krijgen)* en een onderbreking van de dag. Ze vinden het gezellig als er iemand komt, het maakt niet uit waar het over gaat. Eén enquêteur of enquêtrice rapporteert dat de dochter van de mevrouw met wie ze een afspraak had gemaakt opbelde dat haar moeder niet mee wilde doen. Enquêteurs en enquêtrices krijgen vaak fantastische hulp van de directie of de verzorging. *(Kreeg briefje mee van de directeur om eventueel te laten lezen aan personeel en/of bewoners) (...heeft hij (de directeur) de mensen persoonlijk benaderd..).*

De vragenlijst in het algemeen

De meest gemaakte opmerking over de vragenlijst is dat deze te lang is. *(Ik ondersteun het onderzoek bij en voor ouderen, maar er moet rekening gehouden worden met de leeftijd en weerbaarheid. De vraagstelling moet directer en korter. 30 minuten is meer dan genoeg.)* Meestal wordt voorgesteld om niet zo veel activiteiten te vragen. *(...al had volgens mij bij al de activiteiten wel wat minder gevraagd kunnen worden.)*

Vragen over vroeger, of over periodes zijn moeilijk. *(De mensen wisten vaak niet meer of ze iets gedaan hadden in de afgelopen 12 maanden of dat het langer geleden was.)*

De enquêteurs en enquêtrices vinden het niet allemaal even prettig om met het kaartenboek te werken. Ze vinden dit te afstandelijk. *(Vaak moeilijk kaartenboek te laten zien. Blijkt dat je in een gesprekje veel meer te weten komt.)*

Aan de respondenten wordt gevraagd hoe vaak en hoe lang er bij hen huishoudelijk werk verricht wordt. Enquêteurs merken dat dit soms binnen één tehuis overal hetzelfde is en vinden dan ook dat dit beter aan de directeur of het hoofd van de verzorging gevraagd kan worden. *(De vraag over grote beurt en stofbeurt, wat betreft schoonmaken van de kamers, heb ik na moeten vragen aan het hoofd verzorging.) (Vragen over het schoonmaken en dienstverlening kunnen beter aan de directie worden gesteld.)*

Sommige vragen leveren interpretatieproblemen op. Bijvoorbeeld: Wassen wordt in de vragenlijst als een dagelijkse handeling beschouwd. Respondenten maken echter onderscheid tussen het dagelijkse wassen en de wekelijkse wasbeurt in bad of onder de douche. *(Over het algemeen is het zo, als men zichzelf wast, dan gaat men toch 1* per week met hulp van een verzorgende onder de douche of in bad.)* Vragen kunnen moeilijk gevonden worden. Daarom is het belangrijk om de taal van de respondenten te spreken! *(Vooral 't "vertalen" van de vaak moeilijke vragen in het Maastrichtse dialect was heel belangrijk!)*

De vragen over het inkomen, zakgeld en spaargeld

Enquêteurs en enquêtrices rapporteren nogal eens (11 keer) moeilijkheden bij de vragen naar de financiële situatie. De kinderen doen de financiële administratie en hebben ook de papieren. *(Van hun financiële kant weten de meesten niets meer. De kinderen regelen alles ...).* Als ze wel weten hoe hoog hun zakgeld is, weten ze vaak weer niet wat daarin is begrepen. *(Ze wisten bijv. nauwelijks of ze nog apart broodgeld kregen of dat het inbegrepen was in het zakgeld.)*

Over spaargelden praten ze al helemaal niet graag. *(Over inkomen praten ze moeilijk, vooral die zelf betalen mogen van de kinderen niets zeggen. Over spaargeld spreken we al helemaal niet. Mondjesmaat. Na lang doorvragen zeggen ze nog iets (een paar duizend gulden) te hebben bij de kinderen, maar dat mocht ik niet noteren.) (...alleen over het spaargeld wil men geen bedragen zeggen, dat zit er nog in van vroeger, daar is men erg geheimzinnig over.)*

Het invulformulier met de vragen over hoe men zich voelt

Het toonmateriaal voor de enquêteurs en enquêtrices is voor dit onderzoek in een extra groot lettertype afgedrukt. Het zelfinvulformulier is echter in een standaardlettertype afgedrukt. Dit, en het verzoek om streepjes te zetten bleek voor veel respondenten te moeilijk. *(De verwachtingen van bejaarden in tehuizen worden te hoog ingeschat. Zelf een vragenlijst invullen is praktisch nooit mogelijk.) (Ik vulde dit zelf in, want letters zijn te klein en streepjes zetten is te moeilijk).*

Iets anders is dat in dit formulier vragen gesteld worden die nogal pijnlijk kunnen zijn, zoals 'Voelt u zich nogal waardeloos op het ogenblik?' of 'Hebt u het gevoel dat uw situatie hopeloos is?', waarop alleen met een simpel ja of nee te antwoorden is. Uit de proefenquêtees bleek al dat het moeilijk is om deze vragen te stellen, maar dat ze anderzijds bereidwillig beantwoord werden. De opmerkingen van de enquêteurs en enquêtrices hierover bevestigden dit. *(Tijdens de gesprekken viel me o.m. op het gemak waarmee men over het algemeen de situatie accepteerde. Het gemak waarmee ze het invulformulier behandelden, m.n. de openheid en eerlijkheid.) (Met de aparte invullijst had ik zelf meer moeite dan zijzelf.) (Ik vond zelf dat de invullijst nogal wat pijnlijke vragen bevatte.)*

Evaluatie van de enquêteurs en enquêtrices

Uit de opmerkingen blijkt dat de enquêteurs en enquêtrices het een bijzondere ervaring vonden

om in een bejaardentehuis te enquêteren. In het algemeen vonden ze het leuk werk, zelfs als ze er van te voren wat tegenop zagen. (*Fantastisch geënquêteerd.... Je eerste indruk is vaak van oh wat zielig of wat moet dat worden, maar eenmaal bezig, valt dat weg want dan verloopt het net zo als normaal.*)

Enquêteurs en enquêtrices gaan ook nogal eens dieper in op hun eigen ervaringen. (*Ik vind dit een zeer moeilijke enquête. Niet vanwege de vragen of vraagstelling, maar door deze vragen te stellen aan bejaarden, komen er zulke grote emoties los. Er wordt hierdoor veel gehuild, waardoor ons werk eerder op maatschappelijk en sociaal werk lijkt.*)(.. leuk en dankbaar; soms triest en soms verbazingwekkend.)(..leerzame ervaring...)(Zelf geleerd: proberen ouders en schoonouders zolang mogelijk zelfstandig laten wonen,...)(Indrukwekkend onderzoek. Soms emotioneel,Rijke levenservaringen. Een verrijking voor mijzelf!) Het enquêteren blijkt wel veel tijd te kosten (*het was ook een hele andere, maar wel leuke ervaring met mensen te praten die totaal geen haast hadden en dus alle tijd voor namen.*)(... leuk onderzoek, maar zeer intensief...)(In deze enquêtes steek je enorm veel tijd,....Voordeel: je hoeft niet in de kou bij de deuren langs.)

Hoe vonden de bewoners het zelf

Duidelijk is al dat veel bewoners het gewoon leuk en gezellig vonden om mee te doen. (*De mensen vonden 't gezellig; hebben wel zin in een praatje.*)(*Het maakte ze niets uit waar ik voor kwam als ik maar een poosje bleef. Het eventuele terugkomen was ook geen probleem voor de meeste mensen. Het mocht zelfs wel iedere maand.*) Toch is er mogelijkwijs hier en daar wel enige onrust ontstaan. (*Een mevrouw was nog zo goed te pas dat ze opeens bang werd dat ze het tehuis uit zou moeten omdat ze nog buiten kwam, fietste, enz. ondanks haar 80 jaar, ze was bang dat na de enquête zo iets zou volgen.*)(*Toen ik het laatste gesprek had gedaan heb ik dat even doorgegeven aan de directrice en ze antwoordde dat de bejaarden "erg waren geschrokken" van dit onderzoek. Ik heb daar niets van gemerkt, maar bij sommige bejaarden had ik wel het gevoel dat ze maar niet konden begrijpen waar dit onderzoek voor nodig was. Ook nadat ik het een paar maal had uitgelegd en zei dat de directrice het goed vond.*)(*De bejaarden waren ontzettend zenuwachtig, die dachten dat ik van de 2e Kamer kwam.*)

Wie waren er bij het onderzoek betrokken?

De enquêteurs en enquêtrices maken contact met het bejaardenoord via de directeur of directrice. Met hem of haar maken ze een afspraak en trekken dan bewoners uit een bewonersbestand of kamerbestand. In de praktijk krijgen ze echter veelal nog met andere personen in het tehuis te maken. Ze noemen bijvoorbeeld de adjunct-directrice, afdelingshoofden, hoofd van de verzorging, hoofd van de verpleging, hoofd civiele dienst: mensen die waarschijnlijk goed op de hoogte zijn van de bewoners en hun dagelijks leven. Daarnaast worden genoemd de receptioniste (*Compliment voor de receptioniste, die de dames en heren hielp herinneren dat de mevrouw zou komen praten.*), administratief personeel en de secretaresse van de directrice.(*Met haar en haar secretaresse de lijst doorgenomen en de adressen bepaald.*) Ook 'het personeel' in het algemeen wordt vaak geprezen.(*Het personeel van het verzorgingshuis was ook zeer aardig. In een enkel geval moest ik een beroep op ze doen en dan werd aan mijn verzoek direct gehoor gegeven. Koffie, soep, thee, van alles werd mij aangeboden.*)

Uit de verslagen van de bejaardenoorden waar geen gesprekken gevoerd konden worden kwam

als een van de redenen voor non-respons de bewonerscommissie naar voren. De bewonerscommissie moest op de hoogte gesteld worden of toestemming geven. En zo'n commissie vergadert misschien op dat moment toevallig niet. Ook enquêteurs en enquêtrices die wel gesprekken konden houden werden met zo'n bewonerscommissie geconfronteerd. *(Is een bewonerscommissie. De heer T. (zorg-directeur) vertelde dat dit toch eerst aan deze commissie moest worden voorgelegd....Na vergadering 12/11 kon ik bellen en het was o.k.) (Via de heer van K. (directeur) kennis gemaakt met de heer v.'t C., voorzitter van de bewonerscommissie en tevens één van de geselecteerden. Hij heeft mij steeds vergezeld....)*

8 CONCLUSIES

Bij algemeen surveyonderzoek worden bewoners van bejaardenoorden meestal buiten beschouwing gelaten. Bij het AVO'91 zijn ze wel meegenomen. Het is nuttig om de bevindingen uit dit onderzoek hier nog eens samen te vatten.

In het onderzoek was het de bedoeling dat bewoners van bejaardenoorden door een enquêteur of enquêtrice met behulp van een schriftelijke lijst geïnterviewd worden. Dit blijkt een prima methode te zijn. Omdat de respondenten hoogbejaard zijn, zijn ze nogal eens slechtziend. Al het toonmateriaal voor de enquête moet daarom in een helder en groot lettertype afgedrukt worden. Abusievelijk is de zelf-invullijst in gewone letters afgedrukt. Deze blijkt dan inderdaad vaak moeilijk leesbaar. Daarnaast kunnen niet alle respondenten meer even gemakkelijk schrijven.

De bereidheid om mee te werken is in deze groep hoog, men vindt het gezellig dat er iemand langs komt en ervaart de komst van de enquêteur of enquêtrice als 'bezoek'. De keerzijde hiervan is dat men er dan ook vaak ruim de tijd voor neemt om geïnterviewd te worden. Het (voor)oordeel dat het so wie so wat moeilijker is om ouderen 'bij de les' te houden wordt in dit onderzoek niet ontkend. Het cadeautje als dank na afloop van het gesprek wordt zeer op prijs gesteld.

Vragen die van te voren als nogal indringend werden beschouwd (vragen naar eenzaamheid, neerslachtigheid of zelfs de zin van het leven), worden door de bewoners van bejaardenoorden zonder terughoudendheid beantwoord. Waar ze zich echter niet graag over uitlaten, zijn vragen over hun financiële situatie. Een spaarpotje of wat spaargeld bij de kinderen: dat is hun grote geheim. Wat hun inkomsten en uitgaven zijn, weten ze gewoon soms niet: hun financiële administratie wordt door de kinderen of andere familie gedaan. Het is overigens niet zo dat de vragen naar financiën onbruikbaar voor analyse zijn.

In de vragenlijst wordt nogal wat ruimte ingenomen door vragen over het gebruik van culturele en recreatieve voorzieningen **buiten** het tehuis (zie hoofdstuk 2). Nu blijkt dat eigenlijk alle culturele activiteiten en alle bezoeken aan voorstellingen en uitvoeringen binnen het tehuis plaatsvinden. De vraag naar dit soort activiteiten **buiten** het tehuis is dus weinig zinvol. Een andere vraag met heel weinig positieve antwoorden is de vraag naar het volgen van cursussen. In het proefonderzoek meldde een enquêtrice dat ze het eigenlijk al gênant vond om dit te vragen.

Bewoners van bejaardenoorden zijn niet eenvoudig rechtstreeks te benaderen. In de eerste plaats is er geen goed steekproefkader te vinden van bewoners van bejaardenoorden. En in de tweede plaats is de woonsituatie zo, dat er waarschijnlijk altijd een 'barrière' genomen moet worden, bijvoorbeeld een portier of een centrale toegangsdeur. Zodra je echter binnen bent, blijkt wat eerst een barrière leek vaak om te slaan in een voordeel bij het verdere interviewen. Er komt bijvoorbeeld een mededeling op het mededelingenbord of zelfs op het interne videokanaal. Het binnenkomen in de bejaardenoorden via de directie lukt in 110 van de 130 (85%) van de bejaardenoorden. Dit onderzoek is niet vooraf gemeld bij de Vereniging van Nederlandse Bejaardenoorden (VNB), omdat het nadrukkelijk geen onderzoek onder bejaardenoorden is. Dit is soms moeilijk duidelijk te maken en sommige directies zijn dan van mening dat voor dit onderzoek de toestemming van de VNB nodig is.

Enquêteurs en enquêtrices trekken zelf de steekproef in de bejaardenoorden — iets wat ze eigenlijk nooit behoeven te doen — en ondervinden hierbij geen grote moeilijkheden. Integendeel, ze passen de procedure zonodig op correcte wijze aan de plaatselijke situatie aan.

Het onderzoek onder 600 bewoners van bejaardenoorden is uitgevoerd in 100 bejaardenoorden, telkens 6 bejaarden per oord. Het verlies aan nauwkeurigheid door de clustering van bejaarden in oorden is binnen redelijke grenzen gebleven.

Een zeer belangrijke vraag is of de geïnterviewden een goed beeld geven van de bewoners van bejaardenoorden of is slechts een relatief gezond deel geïnterviewd? Bewoners die permanent op in groepsverzorging op of een verpleegafdeling zitten behoren niet tot de doelgroep van dit onderzoek. Bij het trekken van de steekproef door de enquêteurs en enquêtrices wordt bij voorbaat 0 tot 8% van de bewoners apart gelegd. Over de anderen wordt de mening van de verzorging gevraagd. Ruim driekwart wordt in staat geacht tot een interviewgesprek. Ongeveer 12 % is geestelijk niet in staat om mee te doen, 4 tot 5 % is ziek en 3 % is doof of kan niet spreken. Van degenen die mee kunnen doen, weigert ongeveer 1 op de 10 en een enkele is ziek op het moment van het interview. Het gaat hier waarschijnlijk om kortdurende ziekte. De conclusie zal moeten luiden dat het Aanvullend Voorzieningengebruikonderzoek 1991, Bewoners Bejaardenoorden een zeer bruikbare aanvulling biedt op het gewone AVO, in die zin dat nu ook gegevens bekend zijn over een groot deel van de niet-zelfstandige huishoudens en personen. De minst-validen uit deze groep blijven echter buiten beschouwing.

9 LITERATUUR

Projectgroep onderzoek demonstratieproje (1989)

Projectgroep onderzoek demonstratieprojecten ouderenzorg. Demonstratieprojecten ouderenzorg in het kader van het substitutiebeleid; het onderzoek van de projecten in de beginfase. Nijmegen: Instituut voor toegepaste sociale wetenschappen, 1989.

Adresgids ouderenzorg 1992 (1991)

Adresgids ouderenzorg 1992. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 1991.

Schie-Kruyt (1992)

Schie-Kruyt, C.J. van (red.). Adresboek verzorgings-, verpleeg-, ziekenhuizen en serviceflats in Nederland, 1992.

CBS (1977)

Centraal Bureau voor de Statistiek, bevolking van 55 jaar en ouder. De leefsituatie van de Nederlandse bevolking van 55 jaar en ouder 1976; deel 1 Kerncijfers. Den Haag: CBS, 1977.

Kalton (1987)

Kalton, G. Introduction to survey sampling. Beverly Hills (etc.): Sage, 1987 (Series: quantitative applications in the social sciences).

SCP (1992)

Sociaal en Cultureel Rapport 1992. Rijswijk/Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/VUGA, 1992.

Timmermans (1992)

Timmermans, J.M. Rapportage ouderen. Rijswijk/Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/VUGA, 1992.

BIJLAGE A SCHRIFTELIJKE ENQUÊTE-INSTRUCTIE EN INTRODUCTIEBRIEF

BIJLAGE B VRAGENLIJST BEJAARDENOORD

BIJLAGE C VRAGENLIJST BEWONERS BEJAARDENOORDEN EN KAARTENBOEK